

let, hogy úgy dolgozzék, mintha szüntelenül a leselkedő veszedelmek ellen kellene védekeznie és szeretnők, ha áthatná az a törekvés, hogy az eszményekért vívott nemes küzdelmek szépségeivel tökéletesítse és biztosítsa a magyarság jövőjét.

GYÖRGY LAJOS

Délvidéki városaink

A DÉLVIDÉK városai a fejlődésnek és a tájhoz való formálódásnak természetes folyamatában alakultak ki. A délvidéki város már külsejében megmutatja népének arculatát. Az utcák, terek, utak elhelyezése a természetes alakulás képét tükrözi. A tervszerű városépítés, a vonalzóval megjelölt utca ismeretlen a Délvidéken, amelynek városait a messziről jött ember nagy falunak nézi. Pedig ezek a nagy faluszerű városok a délvidéki táj természetes következményei. Az egyetlen kivétel Ujvidék, amelynek arculatán elmúlt századok életének viszatükröződése látszik és amely tulajdonképpen már olyanféle város, mint a Dunántúl hagyományokban gazdag kereskedő városai. Ez érthető is. Ujvidék a török hódoltság után fontos katonai és átkelő hely volt; a Balkán felé irányuló kereskedelemnek gócpontja. Az ujvidéki belváros kanyargós szűk utcáin még érzik a hely hajdani katonás szorossága, az egész ujvidéki városképen pedig meglátszik, hogy hosszú, természetes folyamatban kereskedő várossá fejlődött.

Ujvidék azonban kivétel. Az igazi délvidéki települések: Szabadka, Zombor, Zenta, Magyarakanizsa, tipikusan alföldi városok. Az alföldi típusú városok a nép foglalkozása és a forgalom különbözősége szerint másként alakultak ki. A legjellegzetesebben alföldi város Szabadka, amely szélesen terül el egy megyényi határ centrumaként, amelyben rendkívül széles utak vezetnek a tanyai központok felől a város szíve irányába és amelyben még a házak építése is a paraszti élet szerint igazodik. A szabadkai házak igen nagy része még ma is városba helyezett mezőgazdasági üzem, óriási udvarral, nagy istállóval, hatalmas magtárral. Városias formája tulajdonképpen csupán a vasúti pályaudvartól a városházáig vezető résznek, a városháza környékének és az ehhez a részhez kapcsolódó öt-hat utcának van. A gyáripár egészen természetesen a külső városrészekben talált elhelyezkedést. E gazdasági terület jelentősége mégsem akkora Szabadkán, ahol pedig komoly nagyipari vállalkozások is vannak, mint Ujvidéken, amelynek kedvező természeti helyzete lehetővé tette a gyáripár nagyarányú kifejlődését.

Ujvidékről és Szabadkáról azért szólunk külön, mert ezeknek életében jelentkezett az elmúlt huszonhárom esztendő alatt a legtöbb változás. Az átalakulás különösen abban nyilvánult meg, hogy mezőgazdasági jellegű és meglehetősen elmaradt ország kötelékébe kerülvén, ezekben a városokban az üzleti vállalkozás és a tőkének elhelyezkedési vágya a nagyipari tevékenység felé fordult. A ma-

gasabbfokú kultúra és a csiszoltabb üzleti érzék nagyipari vállalatokat teremtett Ujvidéken és Szabadkán is, természetesen a magyar lehetőségekhez mérten kisebb arányokban.

Az ipari alapítások mindezek mellett még Magyarakanizsán jelentettek változást. Zentán az elmúlt huszonhárom esztendő e vonatkozásban sokkal kisebb jelentőségű volt, talán mert a zentai magyarság konzervativizmusa útját állotta minden olyan próbálkozásnak, amely idegen elemek bevonását tette szükségessé.

A Délvidék városainak életében az elmúlt huszonhárom esztendő nem hagyott hátra mélyebb nyomokat. A szlávositási törekvések a Délvidék teljesen tisztá magyar városaiban, Zentán és Magyarakanizsán semmiféle eredményt nem tudtak elérni. A szerb elemekben a városokban a megszállás esztendei alatt is annyira elenyésző kisebbségben volt, hogy természetszerűleg semmiféle befolyást nem tudott gyakorolni a város életének alakulásában és amennyi szerb befolyás mutatkozott, az csupán a több-kevesebb erélylyel alkalmazott hatósági nyomásnak eredménye volt. A szlávosítás hatásaiban teljesen külsőleges. E városok vezetői kinevezett szerbek voltak, akik azonban mindig kénytelenek voltak számolni a magyarság túlnyomó szellemi és anyagi erejével. E városoknak életében a szerb uralom főként abban érezte hatását, hogy állandóan jelentkezett itt bizonyos nyomás, kényszerítés és ennek következményeképpen állandó volt a nyomottság, kedvetlenség, ellanyhulás. A városi nép természetes vállalkozó kedve csökkent. A város külső élete elszürkült. Az emberek lassan begubóztak, befelé éltek és, mert ez az életforma ellenkezik a városi településformák természetével, kényszerű visszafejlődés következett be. Ez a visszafejlődés leginkább abban mutatkozott meg, hogy a városi értelmiség száma csökkent és az az álomosság, szinte nemtörődöm közömbösség állandóan növekedett.

Külön kell szólnunk Zomborról, amelyet a megszállás idején a délvidéki magyar ujságok Csipkerózsika alvó városának neveztek el. Zombor, amely a megyeszékhelynek hangos életére emlékezett, amelynek gyönyörű kertes terei, utcái különös bájt árasztanak, amelyben százestendős kosaras ablakú nemesi kúriák hirdetnek nagy multat, szinte átaludta a megszállás egész idejét. A szerb uralom, amely Ujvidéket igyekezett a Délvidék központjává fejleszteni, Zombort mesterségesen elsorvasztotta és azzal, hogy minden központi intézményt elhelyezett e helyről, a városi életnek és forgalomnak alapjait rendítette meg. A zombori magyarságnak külön dicsősége az, hogy ezekben a nagyon nehéz időkben, amelyekben a magyarság gazdasági megmaradásának biztosítása néha már emberfölötti erőfeszítéseket követelt, tudott programszerű magyar kultúrmunkát végezni.

Zomborban jelentős szláv elem lakott és a zombori szlávok igyekezett is a város életében döntő hatalomra szertenni. A város külső jellegében azonban a balkánivá hanyatlásnak igen kevés jele látszott. Maga a zombori szerbség sem hajlott a balkáni stílus felé és habár ellentmondásnak látszik, tény mégis, hogy Zomborban mindig a magyar úri életformák voltak az uralkodók. Az idegenből hozott szerb hivatalnokok vagy kitértek, szinte elvesztek vagy

megpróbálták itt is, mint a falvakban, a magyar életformákhoz való igazodást.

A balkánizálódás leginkább a két nagyvárosban, Szabadkán és Ujvidéken látszott meg. A rengeteg messziről jött hivatalnok, a sok Szerbiából felvándorolt kereskedő, vállalkozó, aki ebben a két városban élt, az alföldi város magyar életformái közt nem érezte jól magát. A két nagyváros arca lassan megváltozott. Szabadka mintha földrajzi fokokkal csúszott volna lejjebb; helyi különlegességgé vált a csebabcsicsa, a razsnyicsa, ez a tipikusan szerb húsétel és gombamódra szaporodtak el a török cukrászdák. A város jellegének meghatározásában a szórakozóhelyeknek mindig fokozott jelentőségük van és a kifejezetten szerb típusú szórakozóhelyek szerb külső mázzal vonták be az alföldi város arculatát. Naphosszat üldögéltek az emberek a török cukrászdákban, a szerb kiskocsmákban és szerb szokás szerint ezek a szórakozóhelyek kidagadtak az utcákra is. A főutca majdnem végig kis asztalokkal volt nyaranként telerakva és ebben bizonyos céltzatosságot kellett felismernünk. Szabadka volt a hajdani Jugoszláviának legészakibb határvárosa. A nyugatról, Európa felől érkező ember itt találkozott először a jugoszláv színekkel és ha üzleti dolga volt Szabadkán, első benyomása szükségszerűen az volt, hogy tiszta szerb városban jár. Ezt nemcsak a szerb cégtáblák, a cirill betűs feliratok bizonyították előtte, hanem az utcáknak képe is, amelyeken az idegen leginkább megfordult s a járókelők beszéde, amely fülét megütötte. Szabadkára drága pénzért hoztattak Montenegróból, Délszerbiából diákokat. Az egyetemi hallgatókat államköltségen tartották el és ezek többet korzóztak, mint tanultak; így az utcák hangosak voltak a szerb beszédű. A magyarság nem vonult vissza; amint a gazdasági pozíciókat védelmezte, öntudatlanul igyekezett a város magyar életét is védelmezni. Azt azonban már nem tudta megakadályozni, hogy az idegent ne lehessen megtevesztetni. A szabadkai magyarság kemény, szívós, csendes harcot vívott, hogy megmentse a magyarságnak, amit meg lehetett menteni. Így Szabadkán különös, befeléélesen alapuló, de kifelé is erőteljesen jelentkező magyar összefogás alakult ki, amely szinte harcias szellemet adott a hely magyarságának. A magyar fiatalság az utca szerb lármáját azzal ellensúlyozta, hogy tüntetően, hangosan magyarul beszélt és jellemző a magasabb kultúra vonzására, hogy a magyar nyelv a bevándoroltak között állandóan terjedt. A szerb diákok egyrésze igen hamar megtanult magyarul, — a szerbeknek általában jó a nyelvtelhetségük és a magyar nyelvet könnyen sajátítják el. Így a szlávosítás tulajdonképpen visszafelé sült el, mert az ide helyezett szerb tisztviselő családok gyermekei rövid idő alatt megtanultak magyarul. Itt látszott meg a magyar többség és a magyar kultúra vonzóereje. Mindebben nem lebecsülendő részük volt a magyar filmeknek is, amelyek az utóbbi esztendőekben Szabadkán állandóan műsoron voltak és amelyeket a szerb közönség szívesebben nézett végig, mint más európai filmeket. Mindez azonban nem változtatott a lényegen, az idegen célzatos megtevesztésén. Az a pár szerb vendéglő a szabadkai főutcán, amelynek kirakataiban szerb szokás szerint ürücombok, vese dara-

bok és inycsiklandozó szerb különlegességek csalogatták az utcai közönséget, tökéletes szerb jelleget adott a városnak.

A szerb jelleg még jobban kiütközött Ujvidéken s ez egészen természetes is: hiszen Ujvidéken tizezernél több hivatalnok élt, valamennyi szerb és a várost valósággal elárasztották a szerb kereskedők, ügynökök, mindenféle balkáni pénztkereső kalandorok csapatai is. Ujvidéken is, Szabadkán is tilos volt a rikkancsoknak a magyar ujságok címét kiáltani. A rikkancs kezében a magyar ujsággal kiabálta: „Novina“. Ez jellemzi legjobban a helyzetet, amely huszonhárom esztendeig uralkodott a Délvidéken.

Ez az uralom elmúlt, mint a rossz álom. Mennyire gyökértelen volt a szerb uralom a magyar Délvidéken, leginkább az bizonyítja, hogy már semmi nyoma, semmi emléke a délvidéki városok életében. A cirill betűs felírások, amelyeket a szerbeken kívül senki nem értett meg, — hiszen a bunyevácoknak valósággal borzalom volt mindig a cirill betű, — eltűntek. És eltűnt az utcákról a szerb beszéd. Beszélnek még szerbül, mert a szentistváni gondolat Magyarországára nem ismeri a kényszert és kényszerítést és aki másként nem tud, nyugodtan beszélhet anyanyelvén. Hangos balkáni lármájuk azonban elcsendesedett. Mintegy varázsütésre eltűntek a török cukrászdák, szerb vendéglők, a kirakatokban csalogató színes édességek, pompázatos húsdarabok, a balkáni utcának, a keletnek ezek a jellegzetességei. Senki nem tiltotta meg, hogy nyers hús csábítson vendéglők kirakataiban, de egy vendéglősnek sem jut eszébe ezekkel vonzani a közönséget. A közönség, amely felelt e csábokra, visszatért messzi hazájába, a Balkánra. Az élet a délvidéki városokban egyszerre megváltozott, helyesebben visszatért régi magyar formái közé. Ez a visszatérés természetesen, zökkenők nélkül történt, mint ahogy a huszadik századi ember, aki az álarcos bála pánccélos lovagnak öltözik, boldogan és megkönnyebbült sóhajjal veszi föl megszokott ruháját a pánccélos megpróbáltatás után. Az elmúlt huszonhárom esztendő természetesen nem álarcos bál volt, általában nem volt mulatság; megpróbáltatás volt, amely után a Délvidék városainak magyar népe boldogan tér vissza a magyar életformákhoz. Ma már természetes, de mégis mindennap külön öröm, hogy az utcák a magyar ujságok címeitől hangosak, hogy a kirakatokban magyar könyvek sorakoznak, hogy a magyar ruha nem nehezen kivekedett, kockázatos próbálkozás, csendes tüntetés, hanem természetes valami. Az üzletek külső élete egyik órától a másikra magyarrá lett és van valami megható abban a naiv örömben, hogy sok kereskedő nemzeti színekkel festette meg cégtábláját. Az üzletek belső életében a változás még sokkal nagyobb. A magyar elem a Délvidéken olyan sokáig el volt zárva a gazdasági élet számos lehetőségétől, hogy amint megszerezte szabadságát, az üzleti vállalkozás felé fordult érdeklődése. Már az első hónapokban egymásután alakultak az új magyar cégek és a délvidéki ember boldog örömmel járta az utcákat, gyönyörködött az új üzletekben, amelyek egyszerre kiragadták városait a balkáni elmaradottságból. Olyan kirakatok, üzleti homlokzatok pompáznak most a Délvidék magyar városaiban, amilyeneket eddig a délvidéki ember csak Budapesten látott.

Belgrád huszonhárom esztendő alatt sem tudta semmiféle erővel a maga arcukat rákényszeríteni a Délvidék magyar városaira. A felszabadulás után alig fél esztendő alatt a Délvidék magyar városai önként visszanyerték külsejükben is régi magyar jellegüket.

CSUKA JÁNOS

Felelősségérzés

NEMELYIK EMBERNEK kedvelt szavajárása: „az én felelősségemre.“ Ha valamire rá akar venni bennünket, végső ütőkártyának ezt a mondatot vágja ki. Biztat bennünket valami kirándulásra, de mi aggódunk, hogy alighanem eső lesz. Nem lesz eső, mondja ő határozottan, induljunk csak útnak — az ő felelőségére. Máskor megnyugtat bennünket, hogy bátran ehetünk abból a nehéz ételből — megint csak az ő felelőségére.

Az ilyenek bizonyára csodálkozva tekintenének reánk, ha egyszer megkérdeznék: hogyan értik a felelőségnek eme vállalását? Mi lesz akkor, ha mégis bőrig ázunk vagy pedig elrontjuk a gyomrunkat? Hogyan állanak helyt ezekben az esetekben? Még jobban csodálkoznánk, ha éjjel felvernénk őket álmukból avval, hogy mégis megártott az az étel, elő tehát a felelőséggel!

Sokan ennél fontosabb dolgokban is minduntalan hangoztatják a felelőséget. De csak hangoztatják. Nem hajlandók meghallgatni és megfontolni az ellenvéleményt. Ha valamit mindenáron keresztül akarnak vinni, hiába hozzák fel nekik a nehézségeket, a fenyegető káros következményeket. Ellentmondást nem tűró hangon vágják oda: vállalom a felelőséget!

Ez a kifejezés azonban náluk semmitsem jelent, mindössze annyit: ezt pedig mindenképen akarom, ebből nem engedek. Olyan elkopott és tartalmatlan szólásmód, mint mikor találkozáskor azt mondjuk: örvendek a szerencsének. Nem kell szószerint venni.

Pedig mindig baj, ha az ilyen mély erkölcsi tartalmú szavak elvesztik jelentőségüket. Ez ugyanis azt mutatja, hogy a lélekből is hiányzik valami, amire pedig szükség volna. Azt tapasztaljuk, hogy mostanában sokan túlságosan gyakran emlegetik a felelőséget és annál kevésbé érzik át.

Mert valóban nem érzik át. Még kevésbé hajlandók tetteiknek kellemetlen következményeit viselni. Felidézik a bajt, de utána nem tartják a hátukat. A bibliai Sámson, midőn megsokalta a filiszteusok gúnyolódásait, kidöntötte az épületet tartó oszlopokat, az összeroskadó épület magát Sámson is romjai alá temette. A mostani Sámsonok kidöntik az épületet tartó oszlopot, másokra rászakad a ház, de ők idejében iparkodnak ép bőrrel elmenekülni.

A felelőség alól való kibúvás, annak másra való áthárítása már az első emberpárnál kezdődött. Ádám Évát, Éva a kígyót okolja. Azóta folytonos láncolatot alkot másoknak okolása, ha valami nem jól végződik.